

Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 79, juny 2015, p. 325-330
ISSN: 1133-2190 (ed. impresa); 2014-0037 (ed. digital)
URL: <http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG>

El Rec Comtal. Les infraestructures de l'aigua a tocar del Besòs

Miquel Jaumot i Bisbal

La primera sortida d'estudi del 2015 es va realitzar el 24 de gener visitant les infraestructures de l'aigua del baix Besòs i caminant a tocar el Rec Comtal. Ens va guiar i donar les explicacions en Manel Martín, autor del llibre *El Rec Comtal (1822–1879) la lluita per l'aigua a la Barcelona del segle XX* i expert en el tema de l'aigua de Barcelona. També ens va acompanyar en Jaume Seda, president del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias de Sant Andreu de Palomar.

L'eix vertebrador de la sortida era el Rec Comtal, hereu de l'aqüeducte romà que captava l'aigua per a Barcino i que segurament tenia el seu punt d'origen al mateix indret que el tindria el Rec Comtal medieval, aproximadament a l'actual divisió dels municipis de Barcelona i de Montcada.

El Rec Comtal nasqué cap al segle XI per fer front a tres aspectes. El primer disposar de la força hidràulica necessària per a la construcció de molins fariners i drapers. El segon per a proveir els artesans tintorers i els adobadors de pells de la ciutat. I el tercer per regar i incrementar els conreus. No era aigua per beure. S'iniciava en una resclosa que desviava les aigües superficials del Besòs i continuava pels termes municipals de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals, entrava a la ciutat de Barcelona a prop de la porta Nova i desaguava al mar entre l'actual estació de França i la Ciutadella.

Pel que fa a la força hidràulica, al segle XIII va arribar a tenir vint-i-un molins i ja al segle XII funcionava una farga al punt de creuament del Rec amb la riera d'Horta. L'aigua de regar es repartia amb multitud de fibres, només al terme de Sant Andreu se'n comptabilitzaven vint-i-sis. De fet, el rec marcava una divisòria entre la zona de secà, la part de muntanya, i la de regadiu, el costat de mar. Hi havia també una colla de ponts, tant damunt de camins com de torrents i rieres que passaven sobre el rec i evitaven així augmentar-ne el

cabdal de forma imprevista. En el cas de la riera d'Horta, després de travessar el rec per un pont, feia el mateix per sobre de la via del ferrocarril quan aquest es va inaugurar a mitjans del segle XIX.

El control era portat per una societat formada pel Reial Patrimoni, l'Ajuntament de Barcelona, els propietaris de terres de regatge i els concessionaris de molins.

El punt de trobada de la sortida fou l'estació de Montcada - Bifurcació, a la part baixa del turó de Montcada, ara en fase de recuperació, al barri de Sant Joan, passat el coll de Finestrelles. Baixàrem cap el Parc de les Aigües de Montcada, on hi ha la Casa de la Mina i el Reixegó.

S'anomena Reixegó a la boca de la mina tancada per una reixa per evitar-ne l'accés, darrera la qual es veu com es dividia el repartiment de l'aigua: dues parts per al rec i una per l'aqüeducte Baix de Montcada. L'any 1776 és decidí construir la mina de Montcada a causa de l'escassetat d'aigua que es patia, ja que el cabal del rec depenia exclusivament de l'aigua superficial del Besòs. Així es construïren unes galeries d'un total de 2.350 m, sota el riu Besòs i el Ripoll, que per filtració capten l'aigua de l'aqüífer. Les obres s'iniciaren el 1778 i s'acabaren el 1786.

A sobre del Reixegó, trobem la Casa de la Mina, on vivia el guarda que la controlava. Actualment, al seu costat, s'hi ha construït un casal d'avis, per una escala del qual es pot baixar a l'interior de la mina i observar el Reixegó des de l'interior. També es veu la galeria central de la mina dividida en dues parts per un petit moll a on es posaven unes barques per poder netejar-la.

Acabada la Guerra del Francès, es va projectar ampliar la mina per destinar-ne una part a l'abastament urbà i aigua per beure. El 1826 s'inaugurà l'aqüeducte Baix de Montcada, que recollia un terç de l'aigua de la mina pel conducte de la dreta del Reixegó.

El Rec Comtal neix en aquest punt, però, ara, només treu el cap uns metres, s'amaga per un túnel i surt passat el barri de Sant Joan.

La següent parada va ser la dels Pous de Montcada; nascuts en un moment de sequera excepcional, foren inaugurats el 1879. Dotats amb màquines de vapor per al bombeig, podien extreure 23.000 metres cúbics diaris que anaven cap a l'aqüeducte Baix de Montcada. En una sala bellament decorada trobem els tres pous que permetien l'extracció de l'aigua; al seu costat en un edifici adjacent les calderes, les dues màquines de vapor i la carbonera. A l'exterior trobem la casa del director, en realitat la del guarda, un edifici senyorívol que destaca per la seva torre.

Als anys trenta, a la tecnologia de vapor, s'hi afegiren electrobombes. La riuada del 25 de setembre del 1962 va malmetre els tres pous que van estar aturats un parell de mesos. El 1970 s'hi instal·laren bombes submergides. El 1989 es van tancar definitivament els pous.

La visita va continuar pel carrer de Reixegó, que cobreix el rec fins a tocar la via del ferrocarril. El rec surt a l'exterior per un pas estret en força mal estat

i que properament l'Ajuntament de Montcada dignificarà. Arribarem a Barcelona pel barri de Vallbona (antiga quadra senyorial). Vam travessar el rec per un antic pont per on passava la gent i l'aigua quan baixava de la muntanya.

Aquí veiem la zona d'horts més gran que resta a Barcelona, "la Ponderosa". Aquesta finca té unes 10 mujades (aproximadament 4.900 m²) o sigui unes 5 hectàrees d'extensió, i està regada amb l'aigua del rec. S'ha mantingut gràcies a la crisi immobiliària, ja que el terreny es va requalificar com a sòl urbanitzable. Pertany a una empresa que el lloga a un agricultor, en Joan Ortuño. Aquest pagès, que ja ha fet els 81 anys, ajudat per quatre persones, a més de conrear verdures, cada dia en ven en un petit cobert a l'entrada de la finca. En definitiva, que aquests horts estan condemnats a desaparèixer.

Seguïrem el rec per un corriol a la banda esquerra de l'aigua; a l'altra banda uns conreus diminuts aprofiten el terreny fins a l'últim mil·límetre. Al final dels camps el rec s'amaga definitivament. Continuarem per la C-17 fins a la Trinitat Vella.

A l'altra banda de la via del ferrocarril es veia la central d'extracció del Besòs de la Societat General d'Aigües de Barcelona (l'actual AGBAR), en funcionament des de 1895.

Per acabar visitarem la Casa de l'Aigua de Trinitat Vella, una estació elevadora construïda el 1917 amb una barreja d'estil modernista i noucentista. La seva edificació va ser conseqüència d'una sèrie d'esdeveniments.

Per començar el 1891 l'arquitecte municipal Pere Falqués va fer un projecte amb què volia millorar les condicions de l'aigua i fer-la arribar a la ciutat amb pressió suficient per distribuir-la per l'Eixample. Per això calia fer una estació elevadora a Trinitat Vella i un aqüeducte fins a Vallcarca. Es començà per fer aquest aqüeducte, anomenat l'Alt de Montcada. Però la galeria resultà molt costosa i fou denunciada la seva legalitat ja que la Societat d'Aigües de Barcelona s'oposava a l'explotació de més recursos en aquesta zona perquè perjudicaven la seva central del Besòs. Així, les obres quedaren paralitzades el 1897, quan ja s'havien fet els sis quilòmetres d'aqüeducte que, a excepció del primer tram, mai no s'utilitzà.

Però finalment, va ser l'epidèmia de tifus de la tardor del 1914, deguda a filtracions d'aigües fecals a l'aqüeducte de Baix de Montcada, el que va provocar que es fessin una sèrie de millores a la xarxa d'abastament: primer es va arreglar l'aqüeducte, després es va construir aquesta estació elevadora amb tecnologia elèctrica i una canonada de ciment que substituïa l'aqüeducte Baix de Montcada. L'aigua era elevada fins al dipòsit de Trinitat Nova, enllaçat per l'únic tram que s'aprofità del aqüeducte Alt de Montcada.

L'any 1964 es va connectar aquesta estació amb la central de la Societat General d'Aigües de Barcelona del Besòs, per poder afrontar emergències. I el 1967 es van connectar les instal·lacions municipals amb la conducció d'aigua del Ter. També es va tancar el 1989.

L'edifici està actualment gestionat per la fundació Trinijove, que hi realitza

diversos tallers d'inserció social. A banda d'això la situació actual és ben curiosa. L'estació de Trinitat Vella està connectada per sota de la Meridiana amb el dipòsit de Trinitat Nova. Però la primera està situada al districte de Sant Andreu i la segona al de Nou Barris, la qual cosa fa que, de moment, no es puguin visitar conjuntament. Sense comentaris.

Explicacions de Manel Martín a la sortida de la mina, inici del Rec Comtal.

Foto: Enric Bertran

Interior de la mina.
Foto: Miquel Jaumot

Casa del Director dels Pous de Montcada.
Foto: Miquel Jaumot

La magnificant nau dels Pous de Montcada.
Foto: Albert Pèlachs

Passat el barri de Sant Joan (al fons), el Rec Comtal surt de nou a la llum,
ja dins el terme de Barcelona.
Foto: Miquel Jaumot